

УДК 811.161

**ЕКСПРЕСИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАРИСІВ
ТА ЕСЕ Р. ІВАНЧЕНКО, В. ЯВОРІВСЬКОГО,
М. ЯКУБОВСЬКОЇ**

Валентина Мороз

канд. філол. наук, доцент,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна,
moroz.valentina.yak@yandex.ua

АНОТАЦІЯ. Розглянуто головні аспекти проблематики в публіцистичних творах Р. Іванченко, В. Яворівського, М. Якубовської: концепція державотворення, доля України, її народу, проблеми мови, історії, культури, збереження національних звичаїв і традицій, проблеми виховання, формування національної гідності і патріотизму. Звернено увагу на функціональні можливості парцельованих конструкцій як засобів експресивного синтаксису. Проаналізовано їхні структурно-синтаксичні особливості. Досліджено парцельовані

конструкції у межах простого речення: 1) як аналогії головних членів; 2) аналогії другорядних членів речення; у межах складного речення: 1) як аналогії складносурядного речення; 2) аналогії складнопідрядного речення; 3) аналогії безсполучникового речення. З'ясовано функціональну роль однокомпонентних і багатоконпонентних парцельованих побудов, указано на їхню стилістичну якість і значення, емоційне багатство, смислову вагомість, граматичну самостійність у реченні. Окреслено їхній експресивний потенціал, розкрито важливі функції таких побудов: актуалізації, виділення, підкреслення, увиразнення, уточнення, наголошення тощо. Виділено важливість ідеологічної, риторичної функцій, названо засоби переконання, впливу на свідомість читача.

Ключові слова: публіцистична концепція, психологічний портрет, експресивний потенціал, структурно-синтаксичні особливості, функціональні можливості.

ЭКСПРЕССИВНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ОЧЕРКОВ И ЭССЕ Р. ИВАНЧЕНКО, В. ЯВОРИВСКОГО, М. ЯКУБОВСКОЙ

АННОТАЦИЯ. Рассмотрены основные аспекты проблематики в публицистических произведениях Р. Иванченко, В. Яворивского, М. Якубовской: концепция государственного строя, судьба Украины, ее народа, проблемы языка, истории, культуры, сохранения национальных обычаев и традиций, проблемы воспитания, формирования национального достоинства и патриотизма. Обращено внимание на функциональные возможности парцеллированных конструкций как средств экспрессивного синтаксиса. Проанализированы их структурно-синтаксические особенности. Исследованы парцеллированные конструкции в пределах простого предложения: 1) как аналоги главных членов; 2) аналоги второстепенных членов предложения; в пределах сложного предложения: 1) как аналоги сложносочиненного предложения; 2) аналоги сложноподчиненного предложения; 3) аналоги бессоюзного предложения. Определена функциональная роль однокомпонентных и многокомпонентных парцеллированных построений, указано на их стилистическое качество и значение, эмоциональное богатство, смысловую значимость, грамматическую самостоятельность в предложении. Подчеркнут их экспрессивный потенциал, раскрыты важные функции таких построений: актуализации, выделения, подчеркивания, выразительности, уточнения, акцентуации и т.п. Выделена важность идеологической, риторической функций, названы средства убеждения, влияния на сознание читателя.

Ключевые слова: публицистическая концепция, психологический портрет, экспрессивный потенциал, структурно-синтаксические особенности, функциональные возможности.

EXPRESSIVE POTENTIAL OF SKETCHES AND ESSAYS

OF R. IVANCHENKO, V. YAVORIVSKIYI, M. YAKUBOVSKA

ABSTRACT. *The main aspects of the problems in publicist works of R. Ivanchenko, V. Yavorivskiyi, M. Yakubovska are reviewed: concept of state, the fate of Ukraine, its people, problems of language, history, culture and preservation of national customs and traditions, problems of education, formation of national pride and patriotism. Attention is paid to functional abilities of parceling structures as means of expressive syntax. Their structural and syntactic features are analyzed. Parceling structures are studied within a simple sentence: 1) as an analogy of main parts of sentence, 2) as an analogy of second-rate parts of sentence; within the complex sentence: 1) as an analogy of the compound sentence, 2) as an analogy of the complex sentence, 3) as an analogy of the complex sentence without the conjunction. The functional role of single-component and multi-component parceling structures is shown, their stylistic quality and value is specified, as their emotional wealth, semantic significance, grammatical autonomy in sentence. Their expressive potential is outlined, important features of such constructions are revealed: actualization, selection, emphasis, expressiveness, clarification, emphasis etc. The importance of ideological, rhetorical functions are singled, means of persuasion, influence on the consciousness of the reader are named.*

Key words: *journalistic conception, psychological portrait, expressive potential, structural and syntactic features, functional ability. Considered the main aspects of the problems in journalistic works R. Ivanchenko, V. Yavorivskiyi, M. Jakubowski. Attention is paid to the expressive possibilities partselovanyh designs. Analyzed their structural and syntactic and functional features.*

Вступ

Актуальними проблемами в публіцистиці Р. Іванченко, В. Яворівського, М. Якубовської є концепція державотворення; історія українського народу; значення мови, українського слова для розвитку нації; екологія рідної землі; доля жінки та ін. У книзі «І засурмив янгол» В. Яворівського розкриваються болючі проблеми українського народу, його одвічна боротьба за волю і незалежність, за збереження національних звичаїв і традицій, своєї історії, культури і мови.

Збірник публіцистичних статей «Я повертаю Україні те, що в неї вкрадено» Р. Іванченко присвячений відродженню історичної пам'яті рідного народу та суспільним проблемам, які стояли і стоять на порядку денному в історичному розвитку нашої державності. «У дзеркалі слова» М. Якубовська розмірковує

над проблемами державотворення в Україні, над участю в цій розбудові молодого покоління, національно свідомого і патріотично налаштованого. Публіцистичні твори В. Яворівського, Р. Іванченко, М. Якубовської тісно пов'язані з глибинною структурою буття української нації, становлення й розвитку слова народного. Умовній палітрі їхніх нарисів та есе відчутний потужний публіцистичний струмінь, ознаки ораторського мовлення, невимушена жвавість розмовної говірки і чітка впорядкованість літературної мови, що повноцінно розкриваються виразними мовно-зображальними засобами. Нарисам зазначених авторів характерне широке використання елементів художнього мислення: створення психологічних портретів героїв за допомогою розгорнутої мовної характеристики, використання вимислу й домислу, зображення пейзажів, інтер'єрів та екстер'єрів, наведення красномовних деталей і подробиць. В есе виразно трактується певна подія, явище, проблема чи тема, подається неусталений погляд на явища життя, мистецтва, науки тощо.

Актуальність дослідження виявляється у характеристиці основних положень публіцистичної концепції нарисів та есе Р. Іванченко, В. Яворівського, М. Якубовської, яка знайомить читачів з явищами суспільного життя, аналізує і роз'яснює проблеми, містить важливі й актуальні питання сьогодення, дає оцінку подіям, сповіщає суспільству про проблемну ситуацію, привертає до неї увагу читачького загалу, вибудовує концепцію порушеного питання. Явище парцеляції як засіб експресивного синтаксису увиразнює зміст публіцистичних творів, насичує його стилістичними компонентами, надає йому лаконізму, динамізму, експресивної напруги.

Мета статті – проаналізувати структурно-синтаксичні особливості та функціональні можливості парцельованих конструкцій як засобів мовно-зображального увиразнення у публіцистичних текстах Р. Іванченко, В. Яворівського, М. Якубовської.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

До проблеми вивчення парцеляції звертались Р.О. Рибаків (1957), О.О. Іванчикова (1968), Ю.В. Ванников (1969), К.А. Рогова (1975), О.П. Сквородников (1981) та ін. Вперше термін «парцеляція» використав професор О.Ф. Єфремов у праці

«Язык Н.Г. Чернышевского». Цій темі присвятив дослідження Ю.В. Ванников. На матеріалі німецької мови подібні побудови вивчали Р.П. Лисиченко, Б.П. Турсунов В.Г. Адмоні французької мови – Ж.А. Вітман, Л.С. Сержан, Ю.С. Степанова; англійської – Ж.С. Петрашевська, В.М. Стрельцов, Н.К. Філонова. Парцеляції присвячені праці Л.І. Ступакової (1975), Ю.Л. Старовойта (1993), Н.М. М'ясищевої (1993) та інших. Значна кількість праць свідчить про універсальний характер цього явища. З середини 60-х років парцеляція ототожнювалась з приєднанням (Н.С. Валгіна (1991), Є.А. Реферовська (1973), В.Г. Гак (2000) або розглядалась як складова частина цієї системи (Б.П. Турсунов (1975), В.А. Платонова (1973)). У кінці 60-70-х років вчені почали досліджувати структурні особливості парцельованих конструкцій, їхні інтонаційні характеристики (Р.П. Лисиченко (1972), В.М. Стрельцов (1973), Л.С. Сержан (1973), експресивність і стилістичні функції (В.А. Платонова (1973), Б.П. Турсунов (1975)). У кінці 70-80-х років, а також у 90-ті роки з'являються праці, присвячені вивченню комунікативно-прагматичних функцій парцеляції і приєднання (Л.С. Суровенкова (1982), О.А. Вільчицька (1991)).

Матеріали дослідження

Матеріалом для дослідження слугують нариси й есе Р. Іванченко: «Слово про Слово», «Чи варте воскресіння України», «Якщо в нас відібрати історію...», «Я повертаю Україні те, що в неї вкрадено», «Тільки народ, який усвідомлює себе, може мати майбутнє», В. Яворівського: «Що ж ми за народ такий?», «Третя світова – Чорнобильська», «Гігантоманія», М. Якубовської: «Доля мови формує долю народу», «Формування духовного обличчя нації – найважливіша умова державотворення», «Слово як необхідність», «Помститися Україні любов'ю, або Реквієм за втраченим поколінням» та ін.

Результати дослідження

Одним з фундаторів української науки про публіцистику є В.Й. Здоровега, який особливу увагу приділяв вивченню природи публіцистики, її ролі в суспільстві, особливостям публіцистичної творчості. На його думку, не можна досконало зрозуміти особливості публіцистики, обмежившись визначенням тільки

одного предмета її відображення (актуальні суспільні проблеми) і мети, з якою пишеться публіцистичний твір (впливати і формувати суспільну свідомість, приносити посильну допомогу безпосереднім учасникам суспільно-політичного руху). Необхідно з'ясувати природу публіцистичного узагальнення дійсності, ті конкретні літературні й мовні засоби, за допомогою яких публіцист доносить свої думки до читача (Здоровега, 2004). Одним з найвиразніших мовних засобів у публіцистичних жанрах, зокрема в есе та нарисах, є **парцеляція**. Парцеляція відбувається: 1) у межах простого речення: ПК – аналогії головних членів; ПК – аналогії другорядних членів речення; у межах складного речення: ПК – аналогії складносурядного речення; ПК – аналогії складнопідрядного речення; ПК – аналогії безсполучникового речення. У нарисах та есе сучасних письменників Р. Іванченко, В. Яворівського, М. Якубовської поширеними є парцельовані конструкції – аналогії складносурядного речення з сурядним сполучником **і** у постпозиції. У цих структурах парцелят може виражатись двоскладним реченням: Як бачимо, одвіку Руссю називали нашу Україну. І в перший період історії територія України називалася Руською землею» (Іванченко, 2005:233); За князювання Данила Галицького у 1253 р. відбулося офіційне коронування володаря велетенської держави. І це було свідченням міжнародного її визнання» (Іванченко, 2005:227). Серед цієї групи побудов поширені однокомпонентні парцельовані конструкції – аналогії складносурядного речення із сполучником **і**, в якому друга парцельована частина виступає односкладним означено-особовим реченням, що дає можливість автору висловлювати свою думку у публіцистичному творі чітко, лаконічно, виразно: Я весь пішов у політику. І не каюся (Яворівський, 1993: 38). Є випадки, коли друга частина знаходиться у постпозиції до базової частини і пов'язується з нею: а) єднальним сполучником **а**: Коли один із видатних гетьманів України Іван Мазепа спробував вирватись із цих лабет нищення, він був оголошений «зрадником» і в цьому званні перебував до 1992 року. А його столиця – місто – красень Батурич – разом із тисячами жителів була зруйнована й спалена за наказом Петра I (Іванченко, 2005: 229); б) сполучником **але**: Топче його кований чобіт окупанта. Але земля не перестає родити трави і дерева, а люди не перестають омивати свої душі у його пречистих криницях, шукаючи справедливості і спокою

(Іванченко, 2005: 167); в) сполучником **та** в значенні **але**: Молода жінка з двома дітьми випала гіркий келих самотності, перш ніж наважилася вийти заміж утретє. **Та жодного разу не осудили її люди** (там само: 177).

У поданих структурах парцеляти виконують важливу ідеологічну і риторичну функції: функцію переконання, впливу на свідомість читача за допомогою інформації з історичних джерел, достовірних фактів, літописів. У такий спосіб формується громадська думка, акцентується увага на вирішенні проблем про сучасні концепції державотворення, заслуги історичних осіб та їхню роль у долі України тощо. Не менш важливим є гендерний аспект у дослідженні публіцистичних текстів.

Серед однокомпонентних побудов значну групу у мові есе та нарисів В. Яворівського, М. Якубовської, Р. Іванченко становлять ПК – аналогії складнопідрядного речення. Значну кількість серед них посідають конструкції, у яких парцеляти подібні за структурою і змістом: а) до складнопідрядних речень з одним підрядним, а саме: 1) обставинним реченням причини і приєднуються до базової частини: а) сполучником **бо**: Ця думка має набути якнайширшої популяризації. **Бо саме через історичну пам'ять суспільство себе ідентифікує, плекає власний світогляд і творить стратегічні плани на майбутнє**» (Іванченко, 2005: 308); Тарасове слово – вічно живе, вогненне. **Бо в ньому – сила творення** (там само: 162); б) сполучником **тому що**: Хто ми? – себе питаємо, і ви повинні себе питати сьогодні. **Тому що оця наша, даруйте мені за слово, хохlachчина оця наша, спричинила те, що ми ніколи не мали держави** (Яворівський, 1993: 43). Зазначені однокомпонентні парцельовані конструкції-аналогії складнопідрядного речення з одним підрядним обставинним причини, що приєднуються до базової частини сполучниками **бо, тому що**, є універсальними з функціональної точки зору, оскільки виконують емоційно-експресивну, семантичну, акцентуаційну функції.

Менш продуктивними у публіцистичних текстах є парцельовані конструкції-аналогії складного безсполучникового речення з однорідними частинами, з'єднані між собою і базовою частиною прислівником **які** часткою **би**, що виділяють і підкреслюють значення думки автора: О, якими б цілощими були ці слова! **Як би вони зменшили страждання! Як би зросили**

пустелю страждаючої душі! (Якубовська, 1993: 9). Своєрідну стилістичну якість містять парцельовані конструкції – аналогії складних речень з різними видами зв'язку: 1) підрядним і сурядним, що пов'язує підрядні речення причини за допомогою сполучника **бо** і з сурядним реченням – за допомогою єднального сполучника **і**: І оті жіночі голоси, що супроводжують фоном увесь хід сповіді – як відгомін жіночого зітхання за щастям, за можливістю і здатністю «бути», за непереможною ходою життя. **Бо** воно, життя, торжествує над смертю в усіх своїх проявах. **І** ота жіноча душа – Берегиня роду і народу – як на скіфських степах замерлі стогони каменю із жінками, обважнілими від життєвої ноші і пологів. **Бо** життя мусить продовжуватися. **Бо** поперебивають чоловічеський рід – не буде кому дитину зробити (Якубовська, 2005: 155); 2) сполучним словом **коли** (підрядні речення умови, часу): Але як сприймає Україну сучасна класична Європа? **Особливо**, коли новий український Президент заявив про бажання України увійти якнайшвидше до ЄС? **Коли** були відкриті для всіх безкоштовні візи до України? (Іванченко, 2005: 333).

У публіцистичних творах М. Якубовської, В. Яворівського, Р. Іванченко значну кількість становлять ПК – аналогії другорядних членів речення: а) однорідні означення, що знаходиться після узагальнюючого слова у постпозиції, з'єднувані між собою сполучником **і**: Лише в двадцятому столітті над нами було здійснено всі можливі експерименти. **І економічні, і екологічні, і фізичні, і політичні, і духовні** (Яворівський, 1993: 28); б) однорідні означення, поєднані безсполучниково: Так прийшла любов до цих двох людей. Справжня, велика, щира (Якубовська, 2005: 167). Досить поширеними є парцельовані побудови – аналогії однорідних додатків, які знаходяться у постпозиції до базової частини, поєднувані з нею безсполучниково й сполучниково: Звертається до української і світлої історії – і шукає там Україну. Українство і світ...» (Якубовська, 2005:544). Мовну палітру нарисів та есе увиразнюють парцельовані однорідні обставини, поєднані сполучниково й безсполучниково: Та коли прийшла мить усвідомлення власної хибі – сприйняла її мужньо і покірно. До невпізнаності покірно (Іванченко, 2005:181). Публіцистичні тексти містять експресивну напругу, у яких парцеляти – однорідні підмети знаходяться у постпозиції до базової частини, поєднані між собою безсполучниково: Шекспірівські мотиви

сполучаються з бетховінськими акордами. Велич, набат, дзвони Хемінгуей (Якубовська, 2005: 155). Однорідні присудки, з'єднані сполучником *і*, відіграють важливу роль у структурі речення. Значення сполучника при цьому зростає, він конденсує в собі, з одного боку, зв'язок з попереднім текстом, а з другого, спрямовує увагу на значущість наступного висловлення: Надпиваю ковток дивної кави із філігранної чашки настрою. І думаю, і страждаю, і відчуваю (там само: 153).

Проаналізувавши однокомпонентні і багатоконпонентні парцельовані конструкції, зазначимо, що вони увиразнюють і збагачують мову публіцистичного тексту, відзначаються емоційною насиченістю, смисловою вагомістю, граматичною самостійністю у реченні, виразно і чітко розкривають головну думку.

Висновки

Парцельовані конструкції у публіцистичних текстах впливають на зміст висловлювань, чітко і лаконічно розкривають головну думку, виразно узагальнюють конкретні явища суспільного життя, допомагають охопити широке коло суспільних проблем, викликають негайну увагу і відгук читача. Такі побудови органічно вживаються у публіцистичному тексті як засоби експресивного синтаксису з метою актуалізації думки, підкреслення її значення, виділення з контексту.

Література:

- Здоровега, В. Й.* (2004). Теорія і методика журналістської творчості: Підручник. – Львів: ПАІС, 268 с.
- Іванченко, Р. П.* (2005). Я повертаю Україні те, що в неї вкрадено. Статті. Нариси. Роздуми. – К.: Український письменник, 420 с.
- Мороз, В. Я.* (2005). Проблема парцеляції в сучасній лінгвістиці / В.Я. Мороз // Дослідження з лексикології і граматики української мови: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : Пороги. – Вип. 4. – С. 133–138 с.
- Яворівський, В. О.* (1993). І засурмив янгол : В 3 т. – К. : Глобус. – Т. I: Публіцистика, новели, роман. / Передм. С.С. Гречанюка, 320 с.
- Якубовська, Марія* (2005). У дзеркалі слова: Есеї про сучасну українську літературу. – Львів: Каменяр, 751 с.

References:

- Zdoroveha, V. I. (2004). Teoriia i metodyka zhurnalistskoi tvorchosti. Lviv : PAIS, 268 s. [in Ukrainian].

-
- Ivanchenko, R. P. (2005). Ia povertaiu Ukraini te, shcho v nei vkradeno. Statti. Narysy. Rozdumy. K.: Ukrainskyi pysmennyk, 420 s. [in Ukrainian].
- Moroz, V. Ia. (2005). Problema partseliatsii v suchasni linhvistytsi. *Doslidzhennia z leksykolohii i hramatyky ukrainskoi movy*, 4. 133-138. Dnipropetrovsk : Porohy [in Ukrainian].
- Iavorivskyi, V. O. (1993). I zasurmyv yanhoh. *T. I. Publitsystyka, novely, roman*. K.: Hlobus, 320 s. [in Ukrainian].
- Iakubovska, Mariia (2005). *U dzerkali slova: Esei pro suchasnu ukrainsku literaturu*. Lviv : Kameniar, 751 s. [in Ukrainian].
-

Поштова адреса установи:

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
проспект Гагаріна, 26
м. Дніпропетровськ,
49005

Стаття надійшла до редакції 09.10.2015